

(beide behoudens de Duitse emigranten onder hen, tezamen ongeveer honderd personen). Uit alle andere groepen zijn evenwel, voorzover zij niet (als prof. Cohen) in Theresienstadt een nieuwe bescherming hadden kunnen vinden, velen naar Auschwitz gedeporteerd: voorzover bekend, ca. drieduizendtien personen; dezen zijn nagenoeg allen omgekomen – er zijn driehonderddrie-en-twintig overlevenden. Wat de overige naar Theresienstadt gedepteerden betreft: er zijn (naar schatting) tweehonderddertig in het *Altersghetto* overleden, ruim vierhonderddertig mochten tot hun stomme verbazing begin februari '45 plaatsnemen in een trein die hen naar Zwitserland bracht (de achtergrond van dit transport zullen wij in deel 10 weergeven) en twaalfhonderdtwee-en-twintig zijn in Theresienstadt bevrijd.

Nu Bergen-Belsen.

Dit kamp was een *Austausch-Lager*: detentie-oord van Joden die uitgewisseld konden worden tegen Duitse staatsburgers die in den vreemde woonden of daar geïnterneerd waren. Daarenboven achtte het *Auswärtige Amt* het van belang om in Bergen-Belsen Joden te concentreren die men als burgers van overzeese staten niet naar die staten terug kon zenden maar ook niet naar de vernietigingskampen kon sturen, of die belangrijke relaties in den vreemde hadden waarvan Duitsland te eniger tijd zou kunnen profiteren. Alle verwickelingen die zich daarbij voorgedaan hebben, zullen wij hier niet weergeven¹ – van belang is hoofdzakelijk dat uit ons land in Bergen-Belsen

antwoorde Frederiks op 20 juni dat hij, als Frederiks en van Dam met de overbrenging naar Theresienstadt accoord waren gegaan, gepoogd zou hebben van Himmler gedaan te krijgen, '*dass er die Zustimmung gibt, dass die Juden in Theresienstadt bleiben.*' Rauter (die dus wist dat men uit Theresienstadt verder oostwaarts gedeporteerd kon worden) gaf daarmee te verstaan dat hij zich, gegeven het protest van de twee Nederlandse secretarissen-generaal, geen moeite bij Himmler zou geven – in werkelijkheid is, zo concluderen wij uit de feiten, wel degelijk op zijn of op Seyss-Inquarts, of op hun beider initiatief aan de *Lagerkommandant* van Theresienstadt bericht dat de leden van de protestantse en van de Barneveld-groep in Theresienstadt dienden te blijven; of daarbij óók bericht is dat men met de Duitse Joden die zich onder beide groepen bevonden, geen consideratie behoefde te betrachten, weten wij niet.

Wat de drie Joden betreft die Frederiks aan zijn lijst wilde toevoegen: die toevoeging kwam, aldus Rauter, na Frederiks' protest '*jetzt naturgemäss nicht mehr in Frage.*' (Brief, 20 juni 1944, van Rauter aan Frederiks, weergegeven in Th. Delleman: *Opdat wij niet vergeten*, p. 643-44).

¹ Wij herinneren er aan dat, zoals wij al in deel 7 vermeldden, in oktober '43 ca. honderdvijftig Hongaarse, Roemeense en Turkse Joden uit Westerbork naar Buchenwald (de mannen) resp. Ravensbrück (de vrouwen en jonge kinderen) gedeporteerd zijn; het aantal overlevenden uit deze groepen is niet bekend.